

печения безопасности, разработанная на основе проведенного выше анализа функционирования институтов в отдельных секторах финансово-кредитной сферы.

В дальнейших исследованиях следует уделить внимание другим составляющим финансово-кредитной системы: банковскому сектору, фондовым рынкам, страховому сектору, валютно-финансовым отношениям; выявить роль формальных и неформальных институтов. В то же время следует иметь в виду, что по отношению к формальным неформальные институты обладают определенной инерционностью. Старые «образы мышления» – ценности, модели поведения – сохраняются у значительной части участников деловых отношений, не только вступая в диссонанс с новациями, но и активно противодействуя им. Преобразования в этом направлении требуют значительных усилий.

Литература

1. Чаусовский А.М. Формальное и неформальное в экономике: Монография. – Донецк: Донецкий национальный университет, 2001. – 206 с.

2. Веблен Т. Теория праздного класса. – М.: Прогресс, 1984. – с. 202-203.

3. Veblen T. The Place of Science in Modern Civilization and Other Essays. – N.Y.: Huebseh, 1919. – p. 239.

4. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. – М.: Начала. – 1997. – с. 46.

5. Олейник А. Теорема Коуза и трансакционные издержки// Вопросы экономики. – 1999. – №5. – с. 152.

6. Кокорев В. Институциональные преобразования в современной России: анализ динамики трансакционных издержек// Вопросы экономики. – 1996. – №12. – с. 61-72.

7. Зимовец В. Место финансового сектора в современных концепциях институциональной организации экономики// Экономика Украины. – 2004. – № 11. – С. 15-26.

8. Єрмошенко М.М. Шляхи підвищення ролі Міністерства фінансів України в проведенні фінансової політики// Актуальні проблеми економіки. – 2002. – №7. – с. 16 – 20.

Статья поступила в редакцию 06.01.2007

І.М. БОБУХ, к.е.н.,

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

ІНСТИТУЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БАГАТСТВА УКРАЇНИ

Прогресивною сучасною формою просторової організації продуктивних сил регіонів і забезпечення реалізації національних пріоритетів формування багатства країни в суперечливих умовах посилення інтеграційних процесів і становлення ринкових відносин є спеціальні економічні зони (СЕЗ), які дістали поширення в різних країнах світу в другій пол. 20-го ст. В Україні СЕЗ діють з 1997 р. і особливої гостроти питання доцільності їх функціонування набули у зв'язку з відновленням у проекті Закону України „Про Державний бюджет на 2007 рік” [3, с. 25–29] пільгових умов реалізації інвестиційних проектів у спеціальних економічних зонах, які були скасовані відповідним законом у 2005 році.

Спеціальні економічні зони (СЕЗ), до складу яких належать вільні економічні зони (ВЕЗ), території пріоритетного розвитку зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності (ТІР зі СРІД) та технологічні парки, об'єктивно

інтегрують природно-ресурсні, демоекономічні, соціально-економічні, геополітичні та інші фактори, а рівень їх розвитку виступає як самостійний чинник, що дозволяє регіону використовувати переваги територіального поділу праці й активно включатися у світову економічну систему. Стимулюючи розвиток продуктивних сил України, спеціальні економічні зони здатні сприяти залученню інвестицій у пріоритетні галузі господарства й активізувати соціально-економічні перетворення як в регіонах, так і в країні. Теоретико-методологічні підходи до систематизації розмаїття спеціальних економічних зон досліджувалися багатьма вітчизняними науковцями, серед яких Василенко В.Н., Зельдіна О.Р. (розрізняють чотири види СЕЗ, не враховуючи розповсюдженість торговельно-виробничих зон [6]), Макогон Ю.В., Ляшенко В.І. (виділяють шість типів СЕЗ, не визначаючи

© І.М. Бобух, 2007

ТПР [7, с. 94–97]); Пила В.І., Чмир О.С. (розрізняють п'ять видів СЕЗ, не розмежовуючи технологічні парки й торговельно-виробничі зони науково-технічної спрямованості [5, с. 13]) та ін. Регіональні особливості становлення і функціонування спеціальних економічних зон висвітлені Амошею О.І., Інякіним В.М. [4] та ін. вченими. Загальні проблеми розвитку СЕЗ висвітлені у працях зарубіжних фахівців: Бутова В.І., Гранберга О.Г., Данько Т.П., Ігнатова В.Г., Львова Д.С., Окрут З.М., Семенова Г., Смородинської Н., Шеховцова А. та ін. Але у зв'язку з тим, що розробки цих авторів виконувались на початковому етапі становлення СЕЗ, у сучасних умовах виникає нагальна необхідність подальшого дослідження цих питань. З урахуванням особливостей розвитку СЕЗ в Україні, змін, які відбулись останнім часом, і накопичених даних мають бути визначені напрями покращання організаційно-правових засад функціонування СЕЗ, поліпшення управління діяльністю й оцінка їх впливу на регіональний розвиток та забезпечення зростання національного багатства держави.

Передусім, не можна погодитись із твердженням прихильників подальшого блокування преференційного режиму про те, що СЕЗ сконцентровані в східних регіонах України. З 11 вільних економічних зон, законодавчо створених в Україні, по дві розміщено в Донецькій, Львівській та Одеській областях і по одній – у Волинській, Закарпатській, Миколаївській, Київській областях та Автономній Республіці Крим. Щодо територій пріоритетного розвитку зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності, впроваджених на території 9-ти регіонів України, то на заході до таких зон належить вся Закарпатська область та частково – Волинська, а на півночі України спеціальний режим інвестиційної діяльності було введено у Житомирській, Чернігівській та Сумській областях. На сході країни такі території розміщені в Харківській, Луганській і Донецькій областях, а на півдні – в АРК. Основна частина з 16-ти технопарків сконцентрована в центрі України: сім з них розташовані у м. Києві, три – в Донецькій і по одному – в Сумській, Харківській, Херсонській, Дніпропетровській, Одеській та Львівській областях.

Найпоширенішим аргументом щодо недоцільності відновлення пільгових умов реалізації інвестиційних проектів у СЕЗ є твердження про те, що їх діяльність „напівпрозора”. Але, говорячи, що СЕЗ – „напівкримінальні” утворення, неможливо не брати до уваги, що 60 % української економіки, за даними офіційних

економічних видань, знаходиться в тіні.

Досить часто, критикуючи результати діяльності СЕЗ, наводиться величина так званих „умовно нарахованих надходжень до бюджету”, ігноруючи те, що пільги надаються лише для нових інвестиційних та інноваційних проектів, а не для діючих. В цілому СЕЗ ніколи не були і не стали „чорними діраками по відкачуванню бюджетних ресурсів”. Вважати їх „втрацатами” для бюджету цілком необґрунтовано, оскільки ніяких бюджетних трансфертів на розвиток зональних утворень не здійснювалося. А за результатами реалізації нових проектів (яких могло б і не існувати взагалі, якби не режим СЕЗ) до бюджету надходять кошти за іншими податками, створюються нові робочі місця, підвищується заробітна плата, знімається соціальна напруга в регіонах; тобто спеціальний режим господарювання є механізмом перерозподілу фінансових ресурсів, альтернативним бюджетному, сприяючи сталому регіональному розвитку. Такий механізм є одним з дієвих напрямів реалізації стратегії зниження рівня частки перерозподілу ВВП через зведений бюджет з метою зниження фіскального навантаження на економіку, проголошеної Кабінетом Міністрів України в проекті Закону України „Про Державний бюджет на 2007 рік” [3, с. 5].

Слід мати на увазі, що спеціальна економічна зона – не окреме підприємство, ізольоване від решти соціально-економічного простору держави. Це – механізм регіонального розвитку, в якому задіяні ланки адміністративної, економічної, соціальної системи країни. І якщо в інших країнах він діє напроцуд ефективно, а в Україні має ряд серйозних проблем, то питання не в тому, чи потрібно його застосовувати в нашій державі (передусім тому, що він вже застосовується і інвесторам було надано певні гарантії), а в тому, як зробити так, щоб цей механізм приносив максимальну користь, віддачу для забезпечення державних інтересів у сфері регіонального розвитку. Найбільш складним і невідкладним завданням є об'єктивна оцінка ефективності діяльності спеціальних економічних зон та визначення їх впливу на соціально-економічний розвиток регіонів країни. Без його вирішення не можуть бути здійснені достатньо обґрунтовані заходи щодо підвищення ролі СЕЗ у реалізації потенціалу розвитку регіонів та забезпечення національних інтересів в умовах глобалізації економіки.

На основі комплексного дослідження соціально-економічних передумов створення СЕЗ, принципів і тенденцій їх розвитку, автором була розроблена методика оцінки ефектив-

ності функціонування спеціальних економічних зон в контексті регіонального розвитку [2], яка дозволяє визначити вплив спеціальних економічних зон на соціально-економічний розвиток регіонів і країни в цілому, комплексно оцінити результати функціонування СЕЗ з використанням широкого спектру показників за відповідний рік.

Автором запропоновано використовувати для визначення загального рівня розвитку об'єкта оцінки (СЕЗ, регіону в цілому і регіону без СЕЗ) узагальнюючих показників на основі стандартизованих бальних оцінок, за допомогою яких розраховується інтегрована питома вага впливу спеціальних економічних зон на регіональний розвиток у відповідному році, що відбиває розмір впливу спеціальних економічних зон на розвиток регіонів і національної економіки. Зіставність стандартизованих бальних оцінок дозволила визначити співвідношення різних критеріїв оцінки в рамках одного об'єкта дослідження (спеціальних економічних зон або регіону) в певному році і визначити їх вплив на значення узагальнюючих бальних показників розвитку відповідного об'єкта.

Для України в цілому розрахунки проводились за весь період функціонування на її теренах спеціальних економічних зон з моменту отримання перших результатів їх діяльності – з 1997 по 2003 р. Обчислення здійснювалось за восьми блоками показників: обсяги залучених інвестицій (обсяги інвестицій в основний капітал); надходження податків і зборів у зведений бюджет; приріст зайнятості населення; приріст фонду оплати праці; річна кількість туристів та

рекреантів, які пройшли лікування, оздоровлення та відпочинок; обсяги виробництва; зовнішньоторговельний обіг; кількість впроваджених інновацій.

Проведена автором реальна оцінка ефективності функціонування спеціальних економічних зон в контексті розвитку регіонів та України в цілому на основі запропонованої методики підтвердила її універсальність та виявила позитивну динаміку інтегрованої питомої ваги розвитку СЕЗ у контексті загальнонаціональної економіки, що за 1999-2003 рр. збільшилася з 1,9 до 7,31% (табл. 1), а середнє значення для регіонів, в яких розміщені СЕЗ, зросло за 1999–2002 рр. з 5,98 до 9,81%. Це свідчить про зростання впливу спеціальних економічних зон на розвиток регіонів і країни за комплексом показників протягом досліджуваного періоду. Найбільший вплив за період 1997-2002 рр. спеціальні економічні зони здійснювали на розвиток Закарпатської, Донецької, Львівської областей, АРК та м.Києві (інтегрована питома вага їх впливу протягом досліджуваного періоду становила відповідно: 28,49; 13,22; 10,92; 14,62; 12,89 %).

Середня інтегрована питома вага їх впливу спостерігалася в Миколаївській, Луганській, Харківській та Житомирській областях (6,77; 6,46; 5,23; 4,53 % відповідно). Найменший вплив на регіональний розвиток здійснювали СЕЗ в Чернігівській, Волинській, Київській, Одеській та Сумській областях: 4,17; 4,05; 2,85; 0,51 та 0,001 % (рис. 1).

Рис. 1. Співвідношення інтегрованої питомої ваги впливу СЕЗ на розвиток регіонів України

Таблиця 1.

Динаміка ефективності діяльності СЕЗ у контексті розвитку загальнонаціональної економіки протягом 1997-2003 рр.*

Блок показників оцінки	Інвестиції в основний капітал (залучено інвестицій), усього	Надходження податків і зборів зведений бюджет**		Приріст зайнятості (створено та збережено робочих місць)		Середньомісячна з/п	Приріст фонду оплати праці		Річна кількість туристів та рекреантів		Обсяги виробництва		Зовнішньоторговельний обіг		Впроваджено інновацій		Сума балів (узагальноючий показник)	Інтегрована питома вага, %		
		млн грн.	балів, max=5	млн грн.	балів, max=5		тис. осіб	балів, max=5	млн грн.	балів, max=5	тис. осіб	балів, max=10	млн грн.	балів, max=10	млн дол.	балів, max=10			од.	балів, max=10
Україна (без СЕЗ)	1997	11443	2,4	21256	2,16	-638	-5,0	x	-91	-3,3	2170	9,25	74986	3,28	31352	6,8	2495	10	25,6	99,8
	1998	12097	2,6	23562	2,39	-253	-1,98	x	-39	-1,4	1764	7,52	82692	3,62	23402	5,08	1794	7,19	25,0	99,6
	1999	11543	2,5	26610	2,70	-535	-4,20	x	-96	-3,5	1804	7,69	106996	4,69	27238	5,91	1656	6,63	22,4	98,1
	2000	12626	2,7	31652	3,22	-580	-4,55	x	-137	-5,0	2007,8	8,56	141919	6,22	28736	6,23	1997	8	25,4	95,5
	2001	15428	3,3	35889	3,65	-308	-2,41	x	-102	-3,7	1938,7	8,27	179530	7,86	31641	6,86	1998	8	31,8	91,2
	2002	16777	3,6	39956	4,06	339	2,66	x	123	4,49	1972,3	8,41	189610	8,3	34227	7,42	1632	6,54	45,5	93,9
	2003	20802	4,4	48416	4,92	-36	-0,28	x	-23	-0,9	2148,7	9,2	215999	9,46	44810	9,72	2158	8,65	45,2	92,7
СЕЗ	1997	5,60	0,001	6,59	0,001	4	0,03	168	0,63	0,02	0	0	74,7	0,003	7,8	0,002	1	0,004	0,06	0,25
	1998	54,1	0,01	5,98	0,001	4	0,03	185	0,71	0,03	0	0	197	0,01	26	0,01	3	0,01	0,09	0,38
	1999	654,4	0,14	47,79	0,005	10	0,08	272	2,84	0,10	0	0	541	0,02	75	0,02	16	0,06	0,43	1,9
	2000	1330	0,28	285	0,03	25	0,19	384	9,49	0,35	6,23	0,027	2568	0,11	264	0,06	37	0,15	1,2	4,51
	2001	1429	0,3	458	0,05	55	0,43	428	23,4	0,86	236	1,008	4914	0,21	399	0,09	33	0,13	3,07	8,81
	2002	1576	0,34	613	0,06	24	0,19	576	14,0	0,51	293	1,25	7901	0,33	707	0,15	30	0,12	2,95	6,1
	2003	2635	0,56	794	0,06	36	0,28	639	23,2	0,85	196,3	0,84	12330	0,54	1291	0,28	34	0,14	3,57	7,31
Україна (включаючи СЕЗ)	1997	11449	2,44	21262	2,16	-634	-4,97	143	-91	-3,3	2170	9,25	75061	3,29	31360	6,8	2496	10	25,7	100
	1998	12151	2,59	23568	2,39	-249	-1,95	154	-38	-1,4	1764	7,52	82889	3,63	23428	5,08	1797	7,2	25,1	100
	1999	12197	2,60	26658	2,71	-525	-4,11	178	-93	-3,4	1804	7,69	107537	4,71	27313	5,92	1672	6,7	22,8	100
	2000	13955	2,98	31937	3,24	-555	-4,35	230	-128	-4,7	2014	8,59	144483	6,33	29000	6,29	2034	8,15	26,6	100
	2001	16857	3,6	36346	3,69	-253	-1,98	311	-79	-2,9	2175	9,28	184276	8,07	32040	6,95	2031	8,14	34,9	100
	2002	18353	3,92	40569	4,12	363	2,85	376	137	5,0	2265	9,66	197175	8,64	34934	7,58	1662	6,66	48,4	100
	2003	23437	5,00	49210	5,0	0,0	0,0	462	0,0	0,0	2345	10	228329	10	46101	10	2192	8,78	48,8	100

* Розраховано автором на основі даних статистичних щорічників та бюлетенів за відповідні роки, статистичних збірок з питань фінансової, наукової та інноваційної діяльності в Україні, статистичної збірки щодо надходження та освоєння інвестицій у ВЕЗ і на ТПП, даних моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів України та моніторингу результатів діяльності ВЕЗ і ТПП Міністерства економіки України

** Для України в цілому показник розраховується відповідно до даних моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів України в розрізі надходжень податків і платежів до бюджетів усіх рівнів.

Головним завданням, яке декларувалося при створенні СЕЗ, було забезпечення сприятливого інвестиційного клімату. І вони, наскільки це можливо в умовах нашої держави, це завдання виконували. Більшість з них плідно працювали, але не встигли повною мірою проявити себе, бо їм „відрубали крила” на злеті. До того ж перепони, які заважали розвитку економіки в цілому, в тому числі і схильність підприємців до побудови тіньових схем ведення господарської діяльності, заважали й повноцінному розвитку спеціальних економічних зон. А відміна у 2005 році всіх пільгових умов господарювання, наданих інвесторам згідно з контрактами¹, спричинила негативний вплив на соціально-економічне становище регіонів, в яких реалізувалися інвестиційні проекти в рамках спеціального режиму, й викликало погіршення інвестиційного клімату держави в цілому, підірвавши імідж України як правової держави, в якій проголошено пріоритет сталого розвитку. Відміна пільгових умов господарювання у СЕЗ викликала, передусім, зменшення кількості затверджених інвестиційних проектів до 487 станом на 01.06.2006 р., у тому числі на ТПП – 313, у СЕЗ – 174, загальною кошторисною вартістю 6,5 млрд дол., з яких більше третини – 2,3 млрд дол. – іноземні інвестиції². Загальна сума залучених інвестицій становить 2,8 млрд дол. (або 31,4% від кошторисної вартості проектів), з них іноземних – на суму 0,69 млн дол. (24,7 % від залучених); освоєно інвестицій на суму 13,1 млрд грн. (або 93 % від загальної суми залучених інвестицій); створено 57,5 тис. та збережено 82,9 тис. робочих місць; реалізовано товарів, робіт, послуг на суму 72,3 млрд грн., у тому числі на експорт – 25,7 млрд грн. (35,5 % від загального обсягу реалізованої продукції).

Важливим критерієм оцінки ефективності діяльності спеціальних економічних зон у контексті регіонального розвитку є інноваційна діяльність. Найбільш виражену інноваційну спрямованість серед типів СЕЗ мають технологічні парки. Тому базовими показниками оцінки діяльності технологічних парків є обсяг реалізованої інноваційної продукції, обсяг експортованої інноваційної продукції, кількість підприємств, які впроваджували інновації, обсяг

фінансування інноваційної діяльності. А показник приросту зайнятості, який є загальним у процесі оцінки діяльності всіх типів СЕЗ, для технологічних парків має порівнюватись не зі зміною всієї кількості працюючих у регіоні, а з приростом зайнятих у науково-технічній сфері.

Діяльність суб'єктів технологічних парків, як і вільних економічних зон та територій пріоритетного розвитку, має здійснюватись за пріоритетними видами економічної діяльності, але, на відміну від ВЕЗ і ТПП, вони обмежені не рамками певних територіальних одиниць окремого регіону, а державним кордоном України. Тому технологічні парки здійснюють безпосередній вплив на розвиток не лише регіонів, у яких розташовані їх базові організації, а й решти регіонів, у яких діють підприємства-учасники технологічних парків. І якщо в 2001 р. практично всі підприємства технопарків України територіально були розташовані у “базових” регіонах, то в умовах постійного збільшення кількості їх учасників протягом 2002–03 рр. за рахунок включення підприємств і установ з інших регіонів, нераціональною є оцінка їх діяльності в контексті окремих регіонів. Інноваційний вплив технологічних парків на регіональний розвиток доцільно визначати виходячи з питомої ваги участі технологічних парків у загальнонаціональній господарській системі. Незважаючи на те, що технопарки розпочали свою діяльність недавно, порівняно з іншими видами СЕЗ, в 2001–02 рр. їх внесок у розвиток національної економіки був досить вагомим. Інтегрована питома вага їх впливу на інноваційний і соціально-економічний розвиток країни зросла з 5,56 до 20,23 %. Узагальнююча бальна оцінка регіону без СЕЗ дорівнювала 32,73 та 34,82, а безпосередньо технологічних парків – 1,93 та 8,83 (табл. 2). Найбільшу бальну оцінку серед показників розвитку технологічних парків м. Києві у 2002 р. мали показники обсягів фінансування інноваційної діяльності; кількості підприємств, які впроваджували інновації, та приросту зайнятості у науково-технічній сфері (2,36; 0,8 та 5,0 відповідно). Розмір узагальнюючих бальних показників та інтегрованої питомої ваги підтверджує достатньо вагомий потенціал їх можливостей для розвитку країни за комплексом досліджуваних показників.

¹ Протягом 2006 р. пільги отримані лише ТОВ СП ІІ „Відродження” (ВЕЗ „Донецьк”) за судовими рішеннями.

² За даними Internet-сайту Міністерства економіки України: <http://me.kmu.gov.ua>.

Таблиця 2.

Оцінка ефективності діяльності технопарків* у контексті загальнонаціонального розвитку**

Блок показників		Обсяг реалізованої/ відвантаженої інноваційної продукції		Обсяг експортованої інноваційної продукції		Кількість підприємств, які впроваджували інновації		Обсяг фінансування інноваційної діяльності		Надходження податків і зборів у зведений бюджет		Приріст зайнятості у науково-технічній сфері		СУМА БАЛІВ (узагальнюючий показник)	Інтегрована питома вага, %
		млн грн.	балів, max=10	млн грн.	балів, max=10	од.	балів, max=10	млн грн.	балів, max=10	млн грн.	балів, max=5	тис. осіб	балів, max=5		
Україна (без ТП)	2001	10188,4	8,08	3096,22	7,00	1406	9,34	1865,93	6,19	36336,1	4,48	-10,27	-2,36	32,73	94,44
	2002	11998,4	9,52	4338,86	9,81	1386	9,20	2302,47	7,64	40547,1	5,00	-27,69	-6,35	34,82	79,77
ТП	2001	177,0	0,14	62,25	0,14	97	0,64	105,43	0,35	9,99	0,001	2,84	0,65	1,93	5,56
	2002	607,3	0,48	82,62	0,19	120	0,80	711,38	2,36	21,56	0,003	21,80	5,00	8,83	20,23
	2003***	1284,48	1,02	143,16	0,32	153	1,02	1364,20	4,53	43,81	0,01	15,30	3,51	10,40	23,83
Україна (включаючи ТП)	2001	10365,4	8,22	3158,47	7,14	1503	9,98	1971,36	6,54	36346,1	4,48	-7,432	-1,70	34,66	100,0
	2002	12605,7	10,0	4421,49	10,0	1506	10,0	3013,85	10,0	40568,7	5,00	-5,894	-1,35	43,6	100,0

* «Інститут електрозварювання ім. С.О.Патона», «Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка», «Інститут монокристалів», «Вуглемаш», «Інститут технічної теплофізики», «Укрінфотех», «Київська політехніка», «Інтелектуальні інформаційні технології».

** Розраховано автором на основі даних статистичних щорічників і бюлетенів, статистичних збірок з питань фінансової, наукової та інноваційної діяльності в Україні, даних моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів України Міністерства економіки України, матеріалів Міжнародного інвестиційного Форуму «Вільні економічні зони, території пріоритетного розвитку та технопарки України: досягнення, проблеми, перспективи».

*** Відносно показників розвитку національної економіки у 2002 р.

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що позитивний вплив діяльності СЕЗ на соціально-економічний розвиток країни в цілому полягає в тому, що вони забезпечили: надходження інвестиційних ресурсів; активізацію зовнішньоекономічної діяльності; збереження старих та створення нових робочих місць; впровадження інновацій; створення, модернізацію та реконструкцію закладів охорони здоров'я, відпочинку й туризму; підвищення рівня доходів населення та ін. А проблеми у функціонуванні спеціальних економічних зон пов'язані з загальним несприятливим інвестиційним кліматом у державі, рівнем тінізації економіки, бюрократизації та корумпованості.

Також слід відзначити нерівномірність розвитку продуктивних сил за допомогою механізму СЕЗ у різних регіонах. Вони не сприяли вирівнюванню соціально-економічного становища регіонів, але сприяли розвитку регіонів, більш ефективно функціонуючи у тих областях і містах, де існував для цього потенціал.

Але „вирівнювання” – не зовсім коректний термін для визначення стратегічного напрямку регіональних перетворень. За логікою „вирівнювання” передбачає, поряд зі стимулюванням розвитку деяких регіонів, гальмування такого піднесення для інших регіонів, але це неприпустимо. Тому доречніше сформулювати мету регіональної політики з використанням механізму СЕЗ як розвиток регіонів за пріоритетними видами економічної діяльності, перелік яких визначено урядом. І в напрямку реалізації цієї мети спеціальні економічні зони діяли успішно. Зокрема це стосується й зовнішньоекономічної діяльності.

Дійсно, частка імпорту на ТПР Донецької області становила у 2001 р. 81,59%, а у 2002 р. – 61,08 % відносно відповідних показників щодо ВЕЗ і ТПР в цілому, але питома вага експорту з цих територій також була досить значною і у 2002 р. становила 85,25 % обсягу експорту за інвестиційними проектами, що діяли в рамках всіх ВЕЗ і ТПР України (табл. 3).

Таблиця 3.

Динаміка структури зовнішньоекономічної діяльності у ВЕЗ і на ТПР Донецької області

Назва показника	Рік			
	2001		2002	
	млн дол.	%	млн дол.	%
Імпорт на ТПР Донецької області	136,71	81,59	127,74	61,08
Імпорт у ВЕЗ "Донецьк"	1,11	0,66	0,00	0,00
Імпорт у ВЕЗ "Азов"	0,36	0,22	0,41	0,19
Імпорт у ВЕЗ і на ТПР в Україні, всього	167,55	100,00	209,13	100,00
Експорт з ТПР Донецької області	181,47	78,40	424,22	85,25
Експорт з ВЕЗ "Донецьк"	0,02	0,01	102,21	20,54
Експорт з ВЕЗ "Азов"	5,77	2,49	5,61	1,13
Експорт з ВЕЗ і ТПР в Україні, всього	231,47	100,00	497,64	100,00

Питома вага експорту з ВЕЗ і ТПР Донецької області у 2002 р., що становила 15,03 %, також перевищувала частку імпорту у 14,65 %

в контексті розвитку регіону розміщення зональних утворень (табл. 4).

Таблиця 4.

Структура динаміки зовнішньоекономічної діяльності у ВЕЗ і на ТПР Донецької області в контексті регіонального розвитку

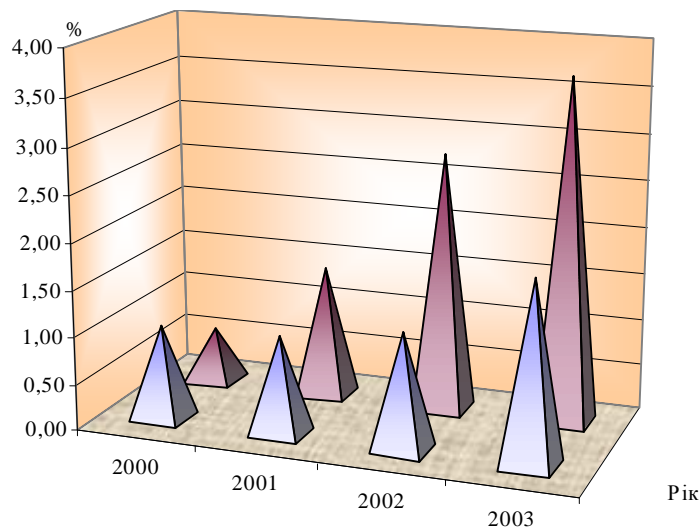
Рік	2000		2001		2002	
	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%
Од. виміру						
ВЕЗ і ТПР Донецької області:						
Імпорт	77,3351	8,64	138,18	16,64	128,14	14,65
Експорт	99,107	3,35	187,26	6,34	532,04	15,03
Донецька область:						
Імпорт	895,6	100	830,2	100	874,8	100
Експорт	2960	100	2954,7	100	3539,9	100

У свою чергу, сальдо зовнішньоекономічної діяльності за результатами діяльності ВЕЗ і ТПР у Донецькій області протягом останніх років функціонування пільгового режиму було позитивним і з 2001 до 2002 рр. збільшилося більше, ніж вшестеро до 296,5 млн дол. Тенденція щодо збільшення позитивного сальдо зов-

нішньоекономічної діяльності спостерігалася й для ВЕЗ і ТПР в Україні загалом по відношенню до загальнонаціональної економіки (табл. 5). На фоні збільшення питомої ваги імпорту у 2000–03 рр. з 1,02 до 1,93 % частка експорту зросла з 0,59 до 3,67 % (рис. 2).

Таблиця 5.
Структура динаміки зовнішньоекономічної діяльності у ВЕЗ і на ТПР України
в контексті загальнонаціонального розвитку

Рік	2000		2001		2002		2003	
	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%
ВЕЗ і ТПР в Україні:								
Імпорт	141,93	1,02	167,55	1,06	209,13	1,23	444,76	1,93
Експорт	86,46	0,59	231,47	1,42	497,64	2,77	845,85	3,67
Україна, всього:								
Імпорт	13956,0	100	15775,1	100	16976,8	100	23020,1	100
Експорт	14572,5	100	16264,7	100	17957,1	100	23066,8	100

■ Питома вага імпорту у ВЕЗ і на ТПР у загальнодержавному імпорті
■ Питома вага експорту з ВЕЗ і ТПР у загальнодержавному експорті

Рис. 2. Динаміка зовнішньоекономічної діяльності у ВЕЗ і на ТПР
у контексті загальнонаціонального розвитку

З огляду на необхідність розвитку експортоорієнтованої економіки в Україні, результати зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, які реалізують інвестиційні проекти в рамках преференційного режиму ВЕЗ і ТПР в Україні, свідчать про доцільність відновлення пільгових умов господарювання у пріоритетних видах економічної діяльності.

Для повноцінного інформаційного забез-

печення здійснення оцінки ефективності діяльності спеціальних економічних зон у майбутньому відповідним відомствам необхідно здійснювати моніторинг їх діяльності за спектром показників, який відображає всі напрями їх впливу на соціально-економічний розвиток регіонів, не обмежуючись лише структурою інвестиційних надходжень, відносинами з бюджетом, реалізацією продукції та кількістю створених та збережених робочих місць. На нашу ду-

мку, недоречним було виключення у 2004 р. з переліку показників, за якими здійснюється моніторинг Міністерством економіки України, обсягів впровадження інновацій; створення, модернізації та реконструкції закладів охорони здоров'я, відпочинку й туризму; рівня доходів населення, імпорту та ін. В свою чергу, статистичні зведення Державного комітету Статистики України не повинні обмежуватися даними щодо надходженням і освоєння інвестицій у ВЕЗ і ТПР та розрахунками з бюджетом. Центральне статистичне відомство країни має також узагальнювати інформацію щодо розвитку не тільки ВЕЗ і ТПР зі СРІД, а й технопарків як виду СЕЗ.

Спеціальні економічні зони – відомий в світі бренд, який сам собою сприяє залученню капіталу, але його використання пов'язане з певними очікуваннями підприємців щодо рівня економічної, політичної стабільності в країні, послідовності здійснюваних на державному рівні заходів. Замість порушення гарантованих Законами України прав підприємців та інвесторів і нівелювання проголошених державних пріоритетів, передусім необхідно забезпечити глибинні перетворення в загальноекономічному масштабі, зменшити рівень тінізації, корупційності, підвищити рівень довіри як громадян України, так і іноземних інвесторів до можливості ефективно діяти в законному полі відповідно до пріоритетів сталого розвитку.

Для удосконалення використання механізму функціонування спеціальних економічних зон у процесі формування національного багатства України необхідно також: забезпечити суворе дотримання законів України з питань діяльності СЕЗ та нормативно-правових актів, що не суперечать їм; гарантувати економіко-правову стабільність в діяльності СЕЗ, як мінімум, впродовж п'яти років; доручити Інституту законодавства Верховної Ради України, Інституту держави і права НАН України та Харківській юридичній академії здійснити аналіз правової бази діяльності СЕЗ; забезпечити систематичне проведення моніторингу діяльності СЕЗ і підготовки звітних даних щонайменше двічі на рік; чітко визначити коло показників моніторингу без надмірної їх деталізації, вста-

новивши оптимальну їх кількість; забезпечити використання у визначенні річної ефективності діяльності СЕЗ методики і формул, запропонованих автором за результатами дослідження; припинити необгрунтоване втручання в економічну діяльність спеціальних економічних зон; за підсумками діяльності СЕЗ доцільно вносити певні зміни в закони і нормативно-правові акти стосовно податкових та інших пільг і преференцій.

Література.

1. Національне багатство України / За ред. Дорогунцова С.І. – К.: РВПС України НАН України, 2005. – 224 с.
2. Бобух І.М. Спеціальні економічні зони в Україні: теорія і практика – К.: Наукова думка, 2004. – 250 с.
3. Проект Закону України „Про Державний бюджет України на 2007 рік” – У 2 т. – Т.1. – К, 2006. – 332 с.
4. Амоша А.И., Инякин В.Н. Возможности увеличения инвестиций путем создания свободных экономических зон в Донбассе // Материалы международного научно-практического семинара «Специальные экономические зоны и их влияние на социально-экономическое развитие региона» от 28–30.10.98 г. – Донецк: ИЭПИ НАНУ, Агентство регионального развития «Донбасс». – 1998. – С. 11–17.
5. Чмир О.С. Спеціальні (вільні) економічні зони і території пріоритетного розвитку (наук.-метод. аспекти) – К.: НДЕІ Мінекономіки та з пит. євроінтеграції України, Східний видавничий дім. 2001. – 276 с.
6. Василенко В.Н., Зельдіна О.Р. Реалізація спеціального режиму господарювання в регіоні. – Донецьк: ІЕПД НАН України, 2000. – 129 с.
7. Макогон Ю.В., Ляшенко В.И., Кравченко В.А. Региональные экономические связи и свободные экономические зоны. – Донецк: ДонНУ, ИЭП НАН Украины, 2001. – 177 с.

Статья поступила в редакцию 27.12.2006